

In Varietate Concordia

Public diplomacy zoals gevoerd door de Europese Commissie tijdens de TTIP-onderhandelingen

Naam: A.H.J. Cuijvers
Studentnummer: 3972380
Docent: C. Klep
Datum: 4 januari 2016
Cursus: GE3V14054
Woorden: 8193

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	1
Inleiding	2
Hoofdstuk I: het mandaat van de Commissie	5
1.1. de Europese Unie en haar handelsbeleid: taken, doelen en problemen	5
1.2. de Europese Commissie	7
1.3. conclusie	8
Hoofdstuk II: wat is public diplomacy?	10
2.1. public diplomacy: de definities en toepassingen	10
2.2. de Europese Commissie en de toepassing van public diplomacy tijdens de TTIP-onderhandelingen	12
Hoofdstuk III: public diplomacy en TTIP	13
3.1. communicatie: hoe vindt het plaats	13
3.2. vormgeving: van glossy tot zakelijk	14
3.3. inhoud: traditionele waarden en beloftes	15
3.4. kritiek: chloorkip en mythes	16
3.5. ISDS: luisteren en aanpassen	17
3.6. wat voor public diplomacy?	20
3.7. Conclusie	21
Conclusie	22
Bijlage A: voorbeeld glossy document	24
Bijlage B: voorbeeld zakelijk document	25
Bijlage C: voorbeeld middenmoter	27
Literatuurlijst	29
primaire literatuur	29
secundaire literatuur	30

Inleiding

De Europese Unie (EU) is een van de meest ambitieuze internationale project ooit. Het supranationale instituut probeert een brug te slaan tussen 28 lidstaten op een continent dat eeuwenlang verdeeld was. Deze unie is niet gevrijwaard van kritiek, zo zijn er vragen over in hoeverre deze 28 landen met verschillende talen en culturen met elkaar kunnen samenwerken. Deze vragen zijn zeker niet ongegrond, vraagstukken zoals de Griekse schulden crisis en de Europese vluchtelingen crisis, waarin geen duidelijke koers vanuit de Unie waar te nemen is, ondermijnen het vertrouwen in de capaciteiten van de Europese Unie. Toch blijft de EU een machtsfactor van belang; de lidstaten vertegenwoordigen samen het grootste economische blok ter wereld met een bruto binnenlands product van meer dan 13 biljoen euro.¹ De Europese Unie streeft ook naar steeds verdere economische integratie, zo hebben 19 staten binnen de EU de euro als de gemeenschappelijke munt. Ook nemen Europese instituties steeds vaker de leidende rol in onderhandelingen omtrent belangrijke internationale handelsverdragen. Sinds het Verdrag van Lissabon, dat 1 december 2009 in werking is getreden, is de Europese Commissie bevoegd onderhandelingen omtrent internationale handelsverdragen te leiden.

Hoewel de Europese Unie volgens het Verdrag van Lissabon exclusief bevoegd is op het gebied van de gemeenschappelijke handelspolitiek en de douane-unie is het moeilijk te zeggen dat de Unie opereert met een duidelijke stem. De individuele lidstaten hebben natuurlijk allemaal hun eigen belangen en willen deze zo goed mogelijk vertegenwoordigd zien in de Europese verdragen. Ook spelen de media en internationale niet-gouvernementele organisaties (ngo's) hierbij een belangrijke rol, zij hebben op hun beurt meningen over het Europese handelsbeleid. Zij volgen nauwgezet de ontwikkelingen rondom dit Europees beleid en proberen op deze manier misstanden of in hun ogen gevaarlijke ontwikkelingen aan de kaak te stellen.

Het onderzoeksobject tijdens deze analyse zal de *Europese Commissie* (EC) zijn, omdat dit instituut initiatiefrecht heeft en daarom wetgeving kan voorstellen aan het *Europese Parlement* (EP) en de *Raad van de EU* (de ministers van de EU-landen). De Europese Commissie leidt de onderhandelingen voor handelsverdragen sinds het verdrag van Lissabon. Deze twee factoren maken de Europese Commissie relevant als leidende actor in een onderzoek naar het handelsbeleid van de Europese Unie.

Als onderzoeksobject is het *Transatlantic Trade & Investment Partnership*-verdrag (TTIP) gekozen. Dit is om verschillende redenen gedaan. Ten eerste is TTIP zeer actueel, er is nog veel debat over de gevolgen van TTIP. Ten tweede is TTIP het grootste handelsverdrag dat de Europese Commissie ooit heeft afgesloten. De handelsrelatie tussen de Verenigde Staten en de Europese Unie is de grootste ter wereld.

¹ Europese Unie, 'De Economie', http://europa.eu/about-eu/facts-figures/economy/index_nl.htm (2 januari 2016).

Beide economieën zijn al sterk met elkaar verweven. De handelsbelangen zijn groot, het gaat immers om de twee grootste economieën ter wereld. Ten derde zijn er veel tegengeluiden, zo is er een Europees burgerinitiatief gestart tegen de TTIP-onderhandelingen. Dit initiatief heeft al meer dan 3 miljoen stemmen binnengehaald, wat aantoont dat er binnen de Europese bevolking zorgen zijn over het handelsverdrag.²

De vraag die dan ook gesteld kan worden is: *in hoeverre is het Europese handelsbeleid terug te zien in de public diplomacy die de Europese Commissie voert omtrent de TTIP-onderhandelingen?*

Een van de punten van kritiek die de oprichters van dit referendum hebben, is dat de onderhandelingen van TTIP niet transparant zouden zijn. Ook bestaat er een angst dat TTIP de Europese waarden ondermijnt, denk hierbij aan verzwakking van de verzorgingsstaat of regelgeving over voedselkwaliteit. Wat er precies in de documenten staat blijft geheim, het is ook lastig voor Europarlementariërs om toegang te krijgen tot de TTIP-documenten. Dit maakt het natuurlijk ook extra lastig voor een onderzoek naar TTIP, omdat het niet mogelijk is om puur inhoudelijke bronnen van het verdrag te verkrijgen. Het is echter wel zo dat de Europese Commissie veel informatie over TTIP verspreidt; zij probeert constant met de Europese burgers over het verdrag te communiceren. Het is dus ook van belang dat er geanalyseerd wordt hoe de Europese Commissie de kritiek op het TTIP-verdrag weerlegt door middel van public diplomacy.

In deze scriptie zal dus geanalyseerd worden hoe de Europese Commissie public diplomacy voert tijdens de TTIP-onderhandelingen. In het eerste hoofdstuk van de scriptie zal er bestudeerd worden wat het handelsbeleid van de Europese Commissie precies inhoudt. De belangrijkste bron voor dit deel van het onderzoek zal het Verdrag van Lissabon zijn, waarin de taken van de gehele unie zijn vastgelegd. In dit document is dus ook de rol van de Europese Commissie opgenomen, tevens wordt in dit document het Europese handelsbeleid beschreven. Eveneens zal gebruik gemaakt worden van secundaire literatuur waarin specifiek de visie van auteurs over het Europese handelsbeleid wordt gezien. Het doel van het eerste hoofdstuk is dus om een helder beeld van het Europese handelsbeleid te krijgen, inclusief het mandaat van de Europese Commissie om de onderhandelingen te leiden.

In het tweede hoofdstuk zal het concept public diplomacy worden geanalyseerd. In dit hoofdstuk zal onderzocht worden wat public diplomacy precies inhoudt en hoe de Europese Commissie public diplomacy gebruikt bij de TTIP-onderhandelingen.

Het derde hoofdstuk van het onderzoek zal het Europese handelsbeleid analyseren zoals uiteengezet in het eerste hoofdstuk. In deze analyse zal de communicatie omtrent TTIP centraal staan. Met andere woorden: hoe is het Europese handelsbeleid terug te zien in de public diplomacy rondom de TTIP-onderhandelingen? Belangrijke aspecten in de analyse zijn: in hoeverre is het Europese handelsbeleid terug te zien in de TTIP-onderhandelingen en hoe gaat de Europese Commissie om met de kritiek op het TTIP-

² Stop TTIP, 'Europees Initiatief Tegen Ttip En Ceta' https://stop-ttip.org/nl/?noredirect=nl_NL (2 januari 2016).

verdrag ?

Het gaat er in de analyse niet zozeer om of de officiële doelen en waarden ‘goed’ of ‘slecht’ zijn, het doel van deze scriptie is dan ook niet om een waardeoordeel over TTIP te geven. Uitgangspunt is de manier waarop de Europese Commissie haar beleid ‘verkoopt’ en of er consistentie zit tussen het Verdrag van Lissabon en de harde praktijk van handelsverdragen. Ten slotte zal deze scriptie afgesloten worden met een conclusie waarin de bevindingen worden gebundeld.

Hoofdstuk I: het mandaat van de Commissie

In het eerste hoofdstuk zal het Europese handelsbeleid onderzocht worden. Er zal ten eerste zal er bestudeerd worden hoe de Europese Unie haar beleid beschrijft. Het belangrijkste document hiervoor zal het *Verdrag van Lissabon* zijn. Niet alleen de ‘formele taken’ zullen hierbij een rol spelen, maar ook de idealen die de Europese Unie probeert te verwezenlijken worden uitgelegd. Tevens zal er ook geanalyseerd worden naar taken in het Europese beleid waarmee grote internationale handelsverdragen mogelijk conflicteren. Zowel de taken als de idealen zijn van belang voor de analyse in het tweede hoofdstuk van de scriptie. Ten tweede zal er onderzoek gedaan worden naar de positie van de Europese Commissie en haar rol in onderhandelingen omtrent handelsverdragen. Hierbij spelen de bevoegdheden, plichten en doelen van de Europese Commissie een rol.

1.1. de Europese Unie en haar handelsbeleid: taken, doelen en problemen

De taken van de Europese Unie zijn in de loop van de jaren steeds meer uitgebreid. Het belangrijkste document dat deze taken beschrijft is het ‘Handvest van de grondrechten van de Europese Unie.’ Dit handvest is in de afgelopen decennia enkele keren aangepast. De meest recente aanpassing vond in 2007 plaats. Deze aanpassing staat bekend als het Verdrag van Lissabon en is vernoemd naar de plaats waar het verdrag is ondertekend. Deze scriptie zal dan ook deze meest recente verdragsversie gebruiken om te refereren naar de taken van de Europese Unie.

Het takenpakket van de Europese Unie is zeer uitgebreid en verdeeld in enkele categorieën. Deze categorieën zijn: exclusieve bevoegdheden EU, gedeelde bevoegdheid EU en lidstaten, ondersteunende bevoegdheid EU en geen bevoegdheden EU. Het maken van een gemeenschappelijk handelsbeleid is een van de vijf exclusieve bevoegdheden van de Europese Unie.³ Het kan zo zijn dat deze bevoegdheden met elkaar kunnen conflicteren. Hoewel de Europese Unie bij ICT en Telecom alleen een ondersteunende bevoegdheid heeft, kunnen verschillende bevoegdheden met elkaar botsen. In hoeverre mogen er bijvoorbeeld afspraken over de telecomsector in handelsakkoorden gemaakt worden? Omdat het handelsbeleid een exclusieve bevoegdheid is voor de Europese Unie is alleen de Europese Unie gerechtigd om wetgevend op te treden en juridisch bindende maatregelen te nemen.⁴ De Europese Unie is een douane-unie waarin alle in- en uitvoerrechten en heffingen op hetzelfde niveau dienen te zijn om zo de douane-unie effectief te laten werken.⁵ Het gemeenschappelijk douanetarief wordt door de Raad op advies van de Commissie bepaald.⁶ Doordat de Europese Unie een douane-unie heeft is het van belang dat de Europese

³ Raad van de Europese Unie, ‘Geconsolideerde versie van het Verdrag tot wijziging van het Verdrag betreffende de Europese Unie en het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap volgens het Verdrag van Lissabon’ (versie 15 april 2008), <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/st06655.nl08.pdf> (2 januari 2015) 65.

⁴ Raad Van De Europese Unie, ‘Verdrag van Lissabon’, 64.

⁵ Ibidem 77.

⁶ Ibidem 78.

gemeenschap gezamenlijk een handelspolitiek handhaaft. In het Verdrag van Lissabon zijn de beginselen van het Europese handelsbeleid uiteengezet als:

De gemeenschappelijke handelspolitiek wordt gegrond op eenvormige beginselen, met name aangaande tariefwijzigingen, het sluiten van tarief- en handelsakkoorden betreffende handel in goederen en diensten, en de handelsaspecten van intellectuele eigendom, de directe buitenlandse investeringen, het eenvormig maken van liberalisatiemaatregelen, de uitvoerpolitiek alsmede de handelspolitieke beschermingsmaatregelen, waaronder de te nemen maatregelen in geval van dumping en subsidies. De gemeenschappelijke handelspolitiek wordt gevoerd in het kader van de beginselen en doelstellingen van het externe optreden van de Unie.⁷

De Europese Unie streeft ernaar handelsakkoorden af te sluiten waarin liberalisatiemaatregelen worden uitgedragen. Bijvoorbeeld: tariefverlaging, erkenning van intellectuele eigendommen en afschaffen van wederzijdse subsidiemaatregelen. De laatste zin van het citaat verwijst naar Titel V Hoofdstuk 1 van het Verdrag Betreffende de Europese Unie, waarin de algemene bepalingen van het externe optreden van de Europese Unie worden beschreven. De Europese handelspolitiek moet in overeenstemming zijn met de idealen in het eerder genoemde deel van het verdrag. Deze idealen zijn:

[D]e democratie, de rechtsstaat, de universaliteit en de ondeelbaarheid van de mensenrechten en de fundamentele vrijheden, de eerbiediging van de menselijke waardigheid, de beginselen van gelijkheid en solidariteit en de naleving van de beginselen van het Handvest van de Verenigde Naties en het internationaal recht.⁸

De Europese Unie heeft een lijst met doelstellingen omtrent het aangaan van internationale betrekkingen. Doelstellingen die relevant zijn voor de positie van de Europese Unie in handelsverdragen zijn:

- i. bescherming van haar waarden, fundamentele belangen, veiligheid, onafhankelijkheid en integriteit;
- ii. ondersteuning van de ontwikkeling van de ontwikkelingslanden op economisch, sociaal en milieugebied, met uitbanning van de armoede als voornaamste doel;
- iii. stimulering van de integratie van alle landen in de wereldeconomie, onder meer door het geleidelijk wegwerken van belemmeringen voor de internationale handel; en
- iv. het leveren van een bijdrage tot het uitwerken van internationale maatregelen ter bescherming en verbetering van de kwaliteit van het milieu en het duurzaam beheer van de mondiale natuurlijke rijkdommen, teneinde duurzame ontwikkeling te waarborgen.⁹

⁷ Raad Van De Europese Unie, 'Verdrag van Lissabon', 183.

⁸ Ibidem 37.

⁹ Ibidem 39.

De Europese Unie gebruikt handelspolitiek dus ook om niet-economische doelen te bereiken. De Europese Unie wend de toegang tot haar vrijhandelsgebied aan als machtsinstrument in onderhandelingen met andere staten.¹⁰ De Europese Unie benut haar interne markt om zo de bovenstaande bredere punten te verwezenlijken. Het buitenlandse handelsbeleid van de Europese Unie is erop gericht om de idealen van de Unie te verspreiden en door andere staten te laten repliceren.¹¹

De keuze om het handelsbeleid bij de Europese Unie te plaatsen wekt discussie op. Een van de belangrijkste beginselen van de Europese Unie is het subsidiariteitsbeginsel. Artikel 5 van het Verdrag betreffende de Europese Unie verklaart dat de Europese Unie alleen optreedt op gebieden die buiten haar exclusieve bevoegdheid vallen als deze niet voldoende door de lidstaten op centraal, regionaal of lokaal niveau kunnen worden verwezenlijkt.¹² Met andere woorden: de beleidsvoering moet zo efficiënt mogelijk worden gedaan, maar het liefst zo dicht mogelijk bij de burger.

Het handelsbeleid is een exclusieve bevoegdheid van de Europese Unie, maar niet alle aspecten die gewoonlijk in handels- of investeringsverdragen worden geregeld vallen onder de exclusieve bevoegdheid van de Unie. Bijvoorbeeld zijn het eigendomsrecht, onteigeningsrecht en compensatieverplichtingen de verantwoordelijkheid van de individuele lidstaten?¹³ Bij onduidelijkheid en conflict tussen de verschillende belanghebbenden is soms tussenkomst van het Hof van Justitie van de Europese Unie noodzakelijk. Het Hof heeft als taak eerbiediging van het recht te waarborgen bij het interpreteren en toepassen van de verschillende Europese verdragen.¹⁴ Mogelijk gevolg hiervan is dat de exclusieve bevoegdheid in twijfel kan worden getrokken, waardoor bepaalde verdragen de status van gedeelde verantwoordelijkheid krijgen.¹⁵

Handelsbeleid is kortom een exclusieve bevoegdheid van de Europese Unie. De Unie heeft dus veel legitimiteit voor het leiden van onderhandelingen van handelsverdragen. De Europese Unie heeft als doel met haar onderhandelingen en afspraken vrijhandel te stimuleren in een wereld waarin belendende terreinen als milieu en mensenrechten een belangrijke rol spelen.

1.2. de Europese Commissie

De Europese Unie is een complexe organisatie met verschillende suborganen die de macht delen. De belangrijkste vier zijn: het Europese Parlement, de Europese Commissie, de Raad van Ministers en de Europese Raad. Het Europese Parlement is het gekozen orgaan van de EU, dit parlement wordt iedere vijf

¹⁰ S. Meunier en K. Nicolaïdis, 'The European Union as a conflicted trade power', *Journal of European Public Policy* 65 (2006) 6, 906-925, aldaar 910.

¹¹ Meunier, 'The European Union as a conflicted trade power', 912.

¹² Raad Van De Europese Unie, 'Verdrag van Lissabon', 23.

¹³ N. Lavranos, I. Elfilali, J.M. Luycks en R. Niesink, 'Naar een nieuw EU-investeringsbeleid', *Nederlands tijdschrift voor Europees recht*-> vgl noot 10: hoofdletters 149 (2013) 5, 185-190, aldaar 186.

¹⁴ Raad Van De Europese Unie, 'Verdrag van Lissabon', 35.

¹⁵ Ministerie van Buitenlandse Zaken, 'Verdrag inzake rechtsbescherming van diensten valt onder de gemeenschappelijke handelspolitiek' (28 oktober 2013), <http://www.minbuza.nl/ecer/nieuws/2013/10/verdrag-inzake-rechtsbescherming-van-diensten-valt-onder-de-gemeenschappelijke-handelspolitiek.html> (2 januari 2015).

jaar direct gekozen door de Europese burgers.¹⁶ Het Europese Parlement stemt over de voorgedragen wetsvoorstellen en deelt deze taak met de Raad van Ministers. Het Europarlement heeft echter geen initiatiefrecht en kan geen eigen wetsvoorstellen doen.

Het initiatiefrecht ligt bij de Europese Commissie. Na de Europese verkiezingen komen de regeringsleiders van de Europese lidstaten (Europese Raad) bijeen en dragen zij de voorzitter van de Europese Commissie voor. Deze voorzitter wordt dan wel of niet goedgekeurd door het Europese Parlement. De voorzitter stelt daarna een team van eurocommissarissen samen. Dit team staat bekend als de Europese Commissie.¹⁷

De Commissie vormt het dagelijks bestuur van de Unie en heeft de volgende taken: initiatiefrecht op terreinen waar de Europese Unie exclusieve bevoegdheden heeft, de uitvoerende macht, uitbrengen van aanbevelingen en de handhaving van de Europese regelgeving.¹⁸ Voor deze scriptie is voornamelijk het initiatiefrecht en de uitvoerende macht belangrijk, omdat deze twee taken regelen dat de Europese Commissie de handelende actor is binnen het Europese handelsbeleid.

De Commissie doet aanbevelingen aan de Raad, daarna machtigt de Raad de Commissie om de onderhandelingen te leiden. De Raad vormt een speciaal comité dat de Commissie ondersteunt met de onderhandelingen. De Commissie voert de onderhandelingen en brengt regelmatig verslag uit aan het Europese Parlement en het speciale comité.¹⁹ De Commissie is dus cruciaal voor de handelsbesprekingen. Ten eerste omdat de Commissie de onderhandelingen leidt, maar ook doordat de Commissie voordat de onderhandelingen überhaupt beginnen de Raad adviezen moet geven voor de te nemen stappen en zo de individuele lidstaten kan beïnvloeden door middel van aanbevelingen. De Commissie is ook verantwoordelijk voor de informatievoorziening omtrent onderhandelingen, zowel richting de andere EU-instituties (Europarlement) als richting de burgers.²⁰ Dit is belangrijk voor de verdere analyse van de TTIP-onderhandelingen, omdat dit verklaart waarom in dit betoog juist de Europese Commissie wordt geanalyseerd.

1.3. conclusie

De Europese Unie heeft het Europese handelsbeleid als een van haar exclusieve bevoegdheden, wat inhoudt dat de Unie zelf onderhandelingen mag voeren en verdragen mag afsluiten. Het is echter wel zo dat het kan zijn dat enkele besproken onderdelen bij de onderhandelingen van Europese handelsverdragen vallen onder

¹⁶ Parlementair Documentatie Centrum Universiteit Leiden, 'Europees Parlement (EP)', http://www.europa-nu.nl/id/vg9hjllgxmz/europees_parlement_ep (2 januari 2016).

¹⁷ Parlementair Documentatie Centrum Universiteit Leiden, 'Europese Commissie (EC)', http://www.europa-nu.nl/id/vg8xdjeo1z0j/europese_commissie_ec (2 januari 2016).

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Raad Van De Europese Unie, 'Verdrag van Lissabon', 64.

²⁰ Parlementair Documentatie Centrum Universiteit Leiden, 'Europese Commissie (EC)', http://www.europa-nu.nl/id/vg8xdjeo1z0j/europese_commissie_ec (2 januari 2016).

de gedeelde bevoegdheden van de Unie en de lidstaten. Tijdens de onderhandelingen gebruikt de Europese Unie toegang tot haar interne markt als machtsinstrument om zo haar doelen te helpen bewerkstelligen. De Unie streeft naar een wereld waarin er minder handelsbeperkingen zijn terwijl milieu en mensenrechten gewaarborgd blijven.

Hoofdstuk II: wat is public diplomacy?

De Europese Commissie heeft niet alleen de taak om de TTIP-onderhandelingen te voeren, maar zij moet deze onderhandelingen ook ‘verkopen’. Enerzijds moet zij verslag uitbrengen aan het Europe Parlement en de Raad. Anderzijds heeft zij de taak om een raakvlak draagvlak? te creëren bij de Europese bevolking. Hiervoor heeft de Europese Commissie verschillende instrumenten tot haar beschikking, om deze verschillende groepen te beïnvloeden. Deze instrumenten kun je scharen onder de noemer van *public diplomacy*. Het doel van public diplomacy is het indirect beïnvloeden van buitenlandse overheden, namelijk via hun bevolkingen.²¹ Via public diplomacy probeert een staat of organisatie de bevolking te beïnvloeden zodat zij druk op de overheid zal uitoefenen. In dit hoofdstuk zullen de verschillende vormen van public diplomacy geanalyseerd worden en hoe deze vormen in de context van het handelsverdrag TTIP passen.

2.1. public diplomacy: de definities en toepassingen.

De Britse hoogleraar G.R. Berridge ziet public diplomacy als een manier waarop staten en organisaties indirect invloed kunnen uitoefenen op een andere overheid. Wellicht is het belangrijkste aspect hierbij voor liberale democratieën (waaronder de EU en haar lidstaten vallen) het ‘bespelen’ van de media. Nationale media hebben meer invloed dan een buitenlandse organisatie. Het is dus van belang dat de media een ‘goed’ beeld hebben van het beleid, omdat het anders lastig is om het gewenste beeld over te dragen.²² Het is daarom van belang dat er geluisterd wordt naar de stem van de ontvangende partij.²³ De Britse overheid beschreef in 2002 public diplomacy als:

work which aims at influencing in a positive way, including through the creation of relationships and partnerships, the perceptions of individuals and organisations overseas about the UK and their engagement with the UK, in support of HMG’s overseas objectives.²⁴

In 2005 scherpte de Britse Labour-politicus Lord Carter deze definitie nog verder aan. Hij was van mening dat public diplomacy omvatte:

work aiming to inform and engage individuals and organisations overseas, in order to improve understanding of and influence for the United Kingdom in a manner consistent with governmental medium and long term goals.²⁵

²¹ G.R. Berridge, *Diplomacy: Theory and Practice Fourth Edition* (Hampshire 2010) 182.

²² Berridge, *Diplomacy*, 184.

²³ *Ibidem* 182.

²⁴ House of Commons Foreign Affairs Committee, ‘Public Diplomacy’ (29 maart 2006),

<http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200506/cmselect/cmfa/903/903.pdf> (2 januari 2016) 12.

²⁵ House of Commons Foreign Affairs Committee, ‘Public Diplomacy’, 15.

Het doel van public diplomacy is dus om (buitenlandse) individuen en organisaties op een lijn te krijgen met je eigen doelen. Anders gezegd: de zender probeert de ontvanger te overtuigen van haar doelen. N.J. Cull beschrijft public diplomacy als: ‘an international actor’s attempt to manage the international environment through engagement with a foreign public.’²⁶

Hij introduceert ook het concept van *New Public Diplomacy*. Met deze term probeert de auteur de veranderingen op het gebied van public diplomacy in deze eeuw duidelijk te maken. Hij constateert zes veranderingen. Ten eerste zijn het vaker niet-traditionele organisaties die public diplomacy bedrijven, zoals ngo’s en internationale organisaties. Ten tweede vindt steeds meer public diplomacy via het internet plaats. Ten derde vervaagt de grens tussen internationale en nationale politiek door het internet steeds vaker. Ten vierde richt public diplomacy zich steeds vaker op marketingconcepten. Ten vijfde speelt het internationaal imago steeds meer een rol, dit uit zich in termen als ‘soft power’ en ‘branding’ binnen de theorie omtrent public diplomacy. Ten zesde en wellicht het belangrijkste punt is dat *new public diplomacy* zich steeds minder richt op het *actor-to-people* concept, en steeds vaker op *people-to-people*, waarbij de internationale actor zich als facilitator opstelt.²⁷

Soft power is een concept dat vaak met public diplomacy in verband wordt gebracht. Soft power is een manier van handelen waarbij een actor via gerichte acties poogt anderen zijn waarden te laten overnemen. De Amerikaanse politicoloog Joseph Nye, bedenker van de term, definieert soft power als volgt:

A country may obtain the outcomes it wants in world politics because other countries – admiring its values, emulating its example, aspiring to its level of prosperity and openness – want to follow it. In this sense, it is also important to set the agenda and attract others in world politics, and not only to force them to change by threatening military force or economic sanctions. This soft power – getting others to want the outcomes that you want – co-opts people rather than coerces them.²⁸

Soft power komt niet zozeer voort uit beleid zelf, maar gebruikt bestaande immateriële middelen. Bronnen van soft power zijn: buitenlands beleid, normen en waarden en cultuur.²⁹ Door soft power is een staat in staat een andere partij te laten bewegen door middel van overtuigingskracht. Soft power en public diplomacy vullen elkaar sterk aan. Een actor kan er voor kiezen soft power te gebruiken om zo de ander te overtuigen. Hierbij speelt geloofwaardigheid en zelfkritiek een belangrijk rol. Public diplomacy zonder een zelfreflecterende houding kan overkomen als propaganda, dit kan de soft power ondermijnen.³⁰

Public diplomacy is dus de overkoepelende term voor het via communicatie indirect uitoefenen

²⁶ N.J. Cull, *Public Diplomacy: Lessons From The Past* (Los Angeles 2009) 12.

²⁷ Cull, *Public Diplomacy*, 13.

²⁸ J.S. Nye, *Soft Power: The Means to Success in World Politics* (New York 2004) 5.

²⁹ J.S. Nye, ‘Public Diplomacy and Soft Power’, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 616 (2008) 2, 94-109, aldaar 107.

³⁰ Nye, ‘Public Diplomacy and Soft Power’, 108.

van invloed op het overheidsbeleid van andere overheden, door burgers en organisaties in de betreffende landen te beïnvloeden en ze een positief beeld te geven van de zender en haar doelen.

2.2. de Europese Commissie en de toepassing van public diplomacy tijdens de TTIP-onderhandelingen

De Europese Commissie leidt de onderhandelingen voor het TTIP-verdrag. De onderhandelingen vinden nog achter gesloten deuren plaats, waardoor het niet duidelijk is wat er precies in het beoogde verdrag staat. Mede hierdoor is public diplomacy een cruciaal element voor de Europese Commissie tijdens de TTIP-onderhandelingen. De documenten die de Europese Commissie over TTIP uitbrengt hebben het doel om de lezer ten eerste te informeren over TTIP en het onderhandelingsproces. Ten tweede hebben deze documenten ook het doel om de lezer te overtuigen dat TTIP een goed handelsverdrag is en dat de onderhandelingen open verlopen. Doordat de onderhandelingen in het geheim plaats vinden heeft de Europese Commissie zeer veel ruimte om public diplomacy te voeren, doordat zij zeer veel macht heeft over welke informatie er naar buiten komt. Hierdoor kan de Europese Commissie eenvoudiger een positief beeld van het TTIP-verdrag creëren en zich focussen op aspecten die zij belangrijk vindt.

Tevens gebruikt de Europese Commissie public diplomacy om het politiek debat binnen de verschillende lidstaten te kunnen beïnvloeden. Hierdoor kan de Europese Commissie indirect de politiek beïnvloeden: doordat de Europese Commissie het publieke debat mede kan bepalen kan ze ook invloed uitoefenen op het stemgedrag van burgers. Dit heeft op zijn beurt gevolgen voor de Europese Commissie, omdat deze onder grotere druk komt te staan om direct of indirect verantwoording af te leggen. Zo moet de Europese Commissie direct verantwoording afleggen aan het rechtstreeks gekozen Europees Parlement. Ook worden de leden van de Raad afgevaardigd door de regeringen van de verschillende lidstaten. Door invloed uit te oefenen op het debat in de verschillende lidstaten oefent de Europese Commissie ook invloed uit op de positie die de Raad inneemt ten opzichte van de TTIP-besprekingen.

Public diplomacy is dus een manier waarop een organisatie via communicatie indirect invloed probeert uit te oefenen. Doordat bij de TTIP-onderhandelingen vrij weinig informatie over het verdrag bekend is heeft de Europese Commissie, die de onderhandelingen namens de Europese Unie voert, veel ruimte om public diplomacy te voeren. Hierdoor kan de Europese Commissie het publieke debat rondom TTIP sturen; dit heeft op zijn beurt invloed op het politieke debat rondom TTIP. In het volgende hoofdstuk gaat er onderzoek worden gedaan naar de wijze waarop de Europese Commissie dit doet. Welke manieren om te communiceren gebruikt de Commissie? Wat staat er in de documenten? Waar reageert de Commissie op en misschien nog wel belangrijker: waar reageert de Commissie niet op?

Hoofdstuk III: public diplomacy en TTIP

In dit hoofdstuk van deze scriptie zal de uitvoering van de public diplomacy door de Europese Commissie omtrent het TTIP-verdrag geanalyseerd worden. Ten eerste zal onderzocht worden hoe de Europese Commissie communiceert omtrent het TTIP-verdrag, alsmede wat voor documenten de Commissie uitgeeft en hoe deze documenten inhoudelijk en grafisch van elkaar verschillen. Ten tweede zal er meer inhoudelijk naar de documenten worden gekeken. Zo zal er beoordeeld worden in hoeverre de documenten omtrent het TTIP-verdrag de doelstellingen van de Europese Commissie en de Europese Unie reflecteren. Hierbij zal gebruik worden gemaakt van de doelstellingen zoals geanalyseerd in het eerste hoofdstuk van de scriptie. Ten derde zal er onderzoek gedaan worden naar hoe de Europese Commissie omgaat met kritiek op het TTIP verdrag. Hoe reageert de Europese Commissie op aanvallen op, en zorgen omtrent, het verdrag?

3.1. communicatie: hoe vindt het plaats

De Europese Commissie doet de communicatie omtrent TTIP op meerdere manieren. Ten eerste is de Europese Commissie actief op meerdere *social media* netwerksites.³¹ Op deze sites communiceert de Commissie op een directe manier richting de burger. De informatie die de Commissie op deze manier deelt bevat weinig tekst en is voorzien van beeldmateriaal.³² Een tweede manier van communiceren is via de officiële website van de Europese Commissie. Op deze website is een speciaal gedeelte gemaakt over het TTIP-verdrag.³³ Hierop is een kort overzicht te zien van waar de Europese Commissie mee bezig is en deze pagina bevat verwijzingen naar inhoudelijk meer verdiepende documenten

Er vallen wel vraagtekens te plaatsen bij hoe effectief deze manier van communiceren is, er moet namelijk actief op zoek gegaan worden naar de informatie van de Europese Commissie. De accounts van de Commissie worden dan ook maar matig gevonden. Het officiële *Twitter*-account van de Commissie heeft maar 510.000 volgers.³⁴ Het officiële *Facebook*-account heeft een vergelijkbaar aantal volgers.³⁵ De rest van de *social media* accounts hebben aanzienlijk minder volgers. Als er puur naar volgers wordt gekeken is de Europese Commissie zeker niet een van de grootste sites. Het is natuurlijk onmogelijk iets te zeggen over de effectiviteit van public diplomacy puur gebaseerd op het aantal volgers, maar dit gegeven vertelt wel iets over het aantal mensen dat de Commissie weet te bereiken. Zeker als dit vergeleken wordt met de tegenstanders van het TTIP-verdrag. De grootste anti-TTIP-petitie heeft door geheel Europa meer dan 3 miljoen stemmen behaald.³⁶ Niet alleen de kanalen die de Commissie gebruikt spelen een rol, nog belangrijker is de manier waarop dit plaatsvindt. Dit gebeurt voornamelijk door middel van documenten

³¹ Europese Unie, 'Sociale netwerken en de EU', http://europa.eu/contact/social-networks/index_nl.htm (2 januari 2016).

³² Europese Commissie, <https://www.instagram.com/europeancommission/> (2 januari 2016).

³³ Europese Commissie, 'The Trade and Investment Partnership: Making trade work for you' (16 december 2015), <http://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ttip/> (2 januari 2016).

³⁴ Europese Commissie, https://twitter.com/EU_Commission (2 januari 2016).

³⁵ Europese Commissie, <https://www.facebook.com/EuropeanCommission/?f=205050312848818> (2 januari 2016).

³⁶ Stop TTIP, 'Europees Initiatief Tegen Ttip En Ceta' https://stop-ttip.org/nl/?noredirect=nl_NL (2 januari 2016).

waarin de inhoud van TTIP indirect wordt behandeld door middel van voorbeelden die het verdrag in kernpunten samenvatten.

3.2. vormgeving: van glossy tot zakelijk

De documentatie die de website van de Europese Commissie beschikbaar stelt is ruwweg op te delen in drie categorieën: glossy's, zakelijk en middenmoters. De glossy's zijn qua opmaak meer uitbundig, er is meer variatie in de opmaak en het gebruik van gekleurde tekst en afbeeldingen is uitgebreid.³⁷ Inhoudelijk verschillen de glossy's van de andere twee categorieën doordat zij minder jargon gebruiken. Ook zijn de thema's die aangesneden worden in de documenten anders. In de glossy's zijn de thema's meer gericht op welk effect het TTIP-verdrag heeft op de Europese burger. Er worden voorbeelden gegeven, zoals van een bakker die door het TTIP-verdrag makkelijker haar producten naar Amerika kan exporteren.³⁸ De nadruk op de positieve effecten van TTIP op het midden- en kleinbedrijf is sterk aanwezig in de documenten die onder de glossy-categorie vallen.³⁹

Aan de andere kant van het spectrum zijn er documenten die zeer somber zijn opgemaakt en louter uit tekst bestaan. Dit zijn de *zakelijke documenten*: weinig opmaak, veel jargon en gespecialiseerde inhoud zijn kenmerken van deze groep documenten.⁴⁰ Vaak behandelen zij een onderwerp uitvoerig en wordt er ingegaan op details die niet in de andere soorten documenten worden behandeld. Voorbeelden van zakelijke bestanden zijn: uitgebreide documenten waarin ingegaan wordt op bepaalde specifieke delen van het TTIP-verdrag. Ook bevat deze categorie documenten samenvattingen van de adviezen van verschillende adviescommissies over het TTIP-verdrag.⁴¹ Hierin worden adviezen aan de TTIP-onderhandelaars gegeven en moeilijkheden besproken.

De derde groep documenten en publicaties zijn de *middenmoters*.⁴² Het zijn documenten die inhoud en vormgeving combineren. Het zijn documenten waarin de inhoud van TTIP verder wordt uitgewerkt, maar op een manier die nog steeds begrijpelijk is voor de geïnformeerde lezer. Dat maakt dit type van documenten uitermate geschikt voor verdere analyse. Deze documenten zijn een goede combinatie tussen inhoud en toegankelijkheid.

³⁷ Bijlagen A.

³⁸ Europese Commissie, 'The top 10 myths about TTIP: Separating fact from fiction' (24 maart 2014), http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/march/tradoc_153266.pdf (2 januari 2016) 4.

³⁹ Europese Commissie, 'The opportunities for small and medium-sized enterprises' (21 april 2015), http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2014/march/tradoc_152266.pdf (2 januari 2016) 6.

⁴⁰ Bijlagen B.

⁴¹ Transatlantic Trade & Investment Partnership Advisory Group, 'Expert meeting on Investment issues' (9 oktober 2015), http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/december/tradoc_154015.pdf (2 januari 2016) 5.

⁴² Bijlagen C.

3.3. inhoud: traditionele waarden en beloftes

Under my presidency, the Commission will negotiate a reasonable and balanced trade agreement with the United States of America, in a spirit of mutual and reciprocal benefits and transparency. [...] I will also be very clear that I will not sacrifice Europe's safety, health, social and data protection standards or our cultural diversity on the altar of free trade.⁴³

Met deze woorden sprak de voorzitter van de Europese Commissie Jean-Claude Juncker het Europese Parlement toe bij zijn aantreden. De Commissie heeft dus als doel een vrijhandelsakkoord te sluiten, maar dit mag niet ten koste gaan van de waarden die de Europese Unie uitdraagt. Zoals uiteengezet in het eerste hoofdstuk van deze scriptie hecht de Europese Unie veel belang aan de door haar geformuleerde waarden. Zoals geanalyseerd in het Verdrag van Lissabon: een buitenlands beleid dat mede gericht is op bescherming van het milieu en mensenrechten.⁴⁴

Het TTIP-verdrag is onderverdeeld in drie hoofdcategorieën: *market access*, *regulatory cooperation* en *rules*. De nadruk ligt dus op toegang tot de interne markt van de Europese Unie, het afschaffen van bureaucratische regels tussen de twee partners en het maken van nieuwe regels zodat de twee gebieden eerlijker met elkaar kunnen onderhandelen⁴⁵ Deze drie doelen zijn vergelijkbaar met de doelen zoals beschreven in het Verdrag van Lissabon. Het stimuleren van integratie van alle landen in de wereldeconomie en het wegnemen van handelsbelemmeringen zijn een kernpunt van het Europese handelsbeleid zoals vastgelegd in het verdrag.⁴⁶

Binnen de documentatie over TTIP wordt ook veel aandacht besteed aan niet-economische doelstellingen zoals milieu en mensenrechten, volgens de Europese Commissie helpt TTIP de Europese standaarden over te dragen naar andere landen in de wereld.⁴⁷ Dit past bij het bredere beleid van de Europese Unie om haar waarden over de wereld verspreid te zien worden. Dit geldt met name voor de wens van de Europese Unie om zoveel mogelijk tariefmuren af te breken.

Vanuit een public diplomacy- oogpunt lijkt het er echter op dat de Europese Commissie nog steeds in de verdediging zit. Als TTIP- documentatie over de waarden van de Europese Unie gaat, is dit in een verdedigende context. De Commissie probeert de lezer van deze documenten te overtuigen dat met TTIP de Europese waarden (bijvoorbeeld: Europese werknemersbescherming, milieu en voedselveiligheid) niet

⁴³ Jean-Claude Juncker, 'Political Guidelines: for the next European Commission' (15 juli 2014), http://ec.europa.eu/priorities/docs/pg_en.pdf (2 januari 2016) 9.

⁴⁴ Raad Van De Europese Unie, 'Verdrag van Lissabon', 37.

⁴⁵ Europese Commissie, 'The Trade and Investment Partnership: Making trade work for you' (16 december 2015), <http://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ttip/> (2 januari 2016).

⁴⁶ Raad Van De Europese Unie, 'Verdrag van Lissabon', 39.

⁴⁷ Europese Commissie, 'Inside TTIP: An overview and chapter-by-chapter guide in plain English' (maart 2015), http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/july/tradoc_153635.pdf (2 januari 2016) 5.

worden verlaagd. De Commissie besteedt hier zeer veel aandacht aan. In het document *Inside TTIP* worden per thema de gevoeligheden besproken. Zo wordt bij het thema energie het gevoelige punt van het schaliegas besproken, waarna de Europese Commissie garandeert dat de Europese lidstaten zelf het recht behouden om wel schaliegasboringen toe te staan of deze te weigeren.⁴⁸ Per gevoelig thema is de strekking ongeveer hetzelfde: de Europese gemeenschap hoeft niet haar regels te versoepelen voor het TTIP -akkoord.

Dezelfde boodschap wordt ook herhaald in toespraken over TTIP, zoals door Eurocommissaris Malmström, die herhaalt dat de Europese overheden het recht om te reguleren behouden. In de speech werd dit als volgt verwoord:

Finally, [...] Commissioner Malmström also confirmed that EU and US trade agreements do not impede governments' ability to adopt or maintain regulations to ensure the high quality of services and to protect important public interest objectives, such as the protection of health, safety, or the environment.⁴⁹

Kortom, de Europese Commissie stelt veel waarde te hechten aan haar idealen en de mogelijkheid om regels op te leggen en te behouden. In de public diplomacy omtrent TTIP komt dit ook naar voren: de Europese Commissie besteedt veel aandacht aan het bestrijden van de kritiek dat het TTIP-verdrag deze waarden zou aantasten. Dit komt doordat dit het punt is waarop het TTIP-verdrag het meest is aangevallen. Om beter te begrijpen hoe de Europese Commissie de public diplomacy omtrent TTIP voert zal geanalyseerd moeten worden hoe de Commissie met deze kritiek omgaat, welk weerwoord de Commissie heeft en hoe de Commissie dit weerwoord voert.

3.4. kritiek: chloorkip en mythes

De TTIP-onderhandelingen hebben dus ook voor kritiek gezorgd. De hoofdlijn in de kritiek is: het TTIP-verdrag helpt alleen de grote multinationale ondernemingen, maar voor de burger, het milieu en onze verworvenheden is het slecht. Zo zou het TTIP-verdrag overheden verplichten de voedselstandaarden omlaag te brengen, waardoor hormoonvlees en chloorkippen de Europese markt zullen overspoelen.⁵⁰ De Europese Commissie probeert deze 'mythes' over TTIP aan te vechten onder andere in een document genaamd: 'The top 10 mythes about TTIP: separating fact from fiction'. Het document is een boekje van 19 pagina's dat valt binnen de glossy-categorie, dus het bevat veel opmaak en korte zinnen en basale informatie over welke invloed het TTIP verdrag heeft op de praktijk.

Over voedselveiligheid vertelt de Europese commissie dat TTIP volledig de Europese en nationale wetgeving respecteert. TTIP forceert de Unie staten niet om producten toe te laten die zij niet willen. Het

⁴⁸ Europese Commissie, 'Inside TTIP', 39.

⁴⁹ Europese Commissie, 'Joint Statement on Public Services' (20 maart 2015), http://europa.eu/rapid/press-release_STATEMENT-15-4646_en.htm (2 januari 2016).

⁵⁰ Milieudefensie, 'Wie beschermt ons tegen de Amerikaanse chloorkip' (19 mei 2014), <https://milieudefensie.nl/mvo/nieuws/wie-bescherm-ons-tegen-de-amerikaanse-chloorkip> (2 januari 2016).

doel is om in- en export te versoepelen zonder de voedselveiligheid aan te tasten. Zo wordt het voorbeeld gegeven van oesters, deze moeten in de huidige situatie tweemaal getest worden voordat deze naar de Verenigde Staten mogen worden geëxporteerd.⁵¹ In Europa moet de oester zelf getest worden, terwijl in de Verenigde Staten juist het water waarin de oester is gekweekt getest wordt. TTIP zou volgens de Europese Commissie dit proces kunnen versimpelen, omdat het daarna toegestaan is om de oester al na één test te exporteren. De Commissie beweert dat dit geen effect heeft op de voedselveiligheid omdat volgens ‘wetenschappers’ beide manieren gelijk aan elkaar zijn. Het is echter niet zo dat er verder bewijs wordt aangedragen om deze informatie te verdedigen. De informatie wordt lijnrecht tegenover de ‘mythes’ die over TTIP bestaan geplaatst en als lezer kun je zelf de overweging maken welke je voor het meest waar aanneemt.

De Commissie luistert dus naar welke zorgen er spelen over het TTIP-verdrag en probeert deze zorgen door middel van argumenten weg te nemen. Het luisteren naar de zorgen en tegenargumenten van diegenen die de actor probeert te bereiken met zijn public diplomacy is een belangrijke factor binnen dit diplomatieke instrument. Dit juist uitvoeren is een cruciale stap voor het voeren van succesvolle public diplomacy.⁵² Het ontbreken van diepgravende? bewijslast verzwakt de kracht van deze vorm van public diplomacy wel enigszins, omdat het een gevoel kan opwekken dat de zendende partij (Europese Commissie) te zelfverzekerd en ontwijkend is over haar boodschap. Hierdoor kan de oprechtheid van de boodschap in twijfel worden getrokken.⁵³ Een andere manier van omgaan met kritiek is het overnemen van de kritiek en te proberen deze zorgen om te zetten in resultaat binnen de onderhandelingen. Deze techniek past de Europese Commissie toe bij de *Investor State Dispute Settlement* clause (ISDS) die in het TTIP-verdrag zal zijn opgenomen. In de volgende paragraaf zal worden uiteengezet hoe de Europese Commissie in het geval ISDS om gegaan is met de kritiek.

3.5. ISDS: luisteren en aanpassen

De grootste zorgen over het TTIP-verdrag worden veroorzaakt door de zogenaamde Investor State Dispute Settlement clause. ISDS is een clause die bij investeringsverdragen wordt ingebouwd om zo het kapitaal van de investeerder te beschermen tegen wetten van het land waarin geïnvesteerd wordt. Het moet de investerende partij zekerheid geven dat de investeringen niet door beleid verloren kunnen gaan, deze zekerheid zorgt ervoor dat een investeerder eerder geneigd is om te investeren.⁵⁴ ISDS neemt een grijs gebied in tussen nationale wetgeving en internationale wetgeving. De ‘rechtbanken’ die ISDS toepassen/uitwerken worden per zaak opgericht en vallen buiten het reguliere rechtssysteem. De reden

⁵¹ Europese Commissie, ‘The top 10 myths about TTIP: Separating fact from fiction’, 5.

⁵² Cull, *Public Diplomacy*, 18.

⁵³ Nye, ‘Public Diplomacy and Soft Power’, 103.

⁵⁴ T. Tucker, ‘The TPP has a provision many will love to hate: ISDS. What is it, and why does it matter?’ (6 oktober 2015), <https://www.washingtonpost.com/blogs/monkey-cage/wp/2015/10/06/the-tpa-has-a-provision-many-will-love-to-hate-isds-what-is-it-and-why-does-it-matter/> (2 januari 2016).

hiervoor is dat lokale rechtssystemen bevooroordeeld zouden zijn.⁵⁵ Hierdoor zou er een noodzaak ontstaan om een ‘onafhankelijke’ tussenoplossing te creëren, waarin advocaten van de betrokken partijen samen met onafhankelijke advocaten op zoek gaan naar een oplossing. Het systeem schept een situatie waarin alleen de investeerder de staat kan aanklagen voor misgelopen schade, maar de staat kan via dit systeem niet een bedrijf aanklagen. Als een staat een bedrijf wil aanklagen gaat dit via het reguliere rechtssysteem en niet via het ISDS-systeem.

Het grootste bezwaar tegen het ISDS-systeem is dat het proces buiten het reguliere rechtssysteem verloopt, hierdoor zou het niet transparant zijn. ISDS ‘rechtzaken’ hebben namelijk niet dezelfde transparantieregels als normale rechtzaken.⁵⁶ ISDS is ook binnen Nederland hevig bekritiseerd. Zo besteedden de VPRO-programma’s ‘Zondag met Lubach’ en ‘Tegenlicht’ aandacht aan ISDS.⁵⁷ Beide programma’s zijn negatief over het systeem. In beide programma’s worden de argumenten gegeven dat het systeem ondemocratisch is, ondoorzichtig en het bedrijven te machtig maakt. Er is een scala van andere programma’s en nieuwsmedia die het ISDS-systeem behandelen.

De Europese Commissie reageert zoals als gezegd op de kritiek die op ISDS bestaat. Om te beginnen besteedt de Europese Commissie aandacht aan de voordelen van het ISDS-systeem. ISDS maakt Europa volgens de Commissie aantrekkelijker voor buitenlandse investeringen. Ook benadrukt de Europese Commissie dat ISDS geen nieuw fenomeen is, het wordt al een langere tijd gebruikt door Europese lidstaten in handelsverdragen.⁵⁸ Volgens de Commissie is het TTIP-verdrag juist een perfecte manier om het huidige ISDS -systeem aan te passen. De Commissie wil het ISDS-systeem op vier manieren aanpassen: ten eerste wil de Commissie de manier aanpassen hoe ISDS-tribunalen werken. Ten tweede door het creëren van een vorm van hoger beroep. Ten derde door het vergroten van de openheid van het ISDS-systeem. Ten vierde door het vergroten van het recht van lidstaten om wetgeving te creëren zonder dat zij kunnen worden aangeklaagd.⁵⁹

Deze vier manieren dekken de grootste kritiek op het ISDS-systeem zoals deze in de internationale media wordt geuit. Het lijkt dat de Europese Commissie de kritiek en zorgen overneemt als het over ISDS gaat. De Commissie is sinds 2015 zeer actief bezig met het voeren van een vorm van public diplomacy over ISDS en lijkt haar publieke standpunt te wijzigen richting een meer kritische houding over ISDS.

⁵⁵ Europese Commissie, ‘Factsheet on Investor-State Dispute Settlement’ (3 oktober 2013), http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/october/tradoc_151791.pdf (2 januari 2016) 2.

⁵⁶ De Volkskrant, ‘EU probeert angel uit handelsverdrag TTIP te halen’ (16 september 2015), <http://www.volkskrant.nl/buitenland/eu-probeert-angel-uit-handelsverdrag-ttip-te-halen~a4143457/> (2 januari 2016).

⁵⁷ VPRO Tegenlicht, ‘TTIP: Recht van de sterkste’ (4 oktober 2015), <http://tegenlicht.vpro.nl/afleveringen/2015-2016/ttip.html> (2 januari 2016); VPRO zondag met lubach, ‘Zondag met Lubach S02: TTIP’ (15 maart 2015), <https://www.youtube.com/watch?v=hLP0CzpP1XQ> (2 januari 2016).

⁵⁸ Europese Commissie, ‘Inside TTIP’ 41.

⁵⁹ Ibidem 42.

Op 3 oktober 2013 verscheen vanuit de Europese Commissie een *Factsheet on Investor-State Dispute Settlement*. Hierin was de Europese Commissie opnieuw (vrij) positief over ISDS, volgens de Commissie was ISDS ‘an important tool for protecting investments and therefore for promoting and securing economic growth in the EU.’⁶⁰ ISDS was noodzakelijk om Europese investeerders te beschermen tegen bevooroordeelde nationale rechtbanken van de landen waarin zij investeerden.⁶¹ Het gevaar dat ISDS de nationale overheden belemmerde in het maken van nationale wetgeving werd van de hand gewezen. Onder het ISDS-systeem kunnen buitenlandse investeerders wetgeving van de lidstaten betwisten als deze wetgeving invloed heeft op de winstpotentie van een gemaakte investering. Mocht deze claim gegrond verklaard worden dan moet een lidstaat de investeerder compenseren. In de woorden van de Europese Commissie: ‘A country cannot be compelled to repeal a measure: it always has the option of paying compensation instead.’⁶² Hoewel bedrijven overheden niet kunnen tegenhouden wetten te stoppen, hebben de bedrijven wel recht op compensatie.

In het document ‘Trade for all Towards a more responsible trade and investment policy’ van oktober 2015 was de toon omtrent TTIP veranderd. De Europese Commissie opperde om het bestaande ISDS-systeem te veranderen zodat het meer weg heeft van een regulier rechtssysteem met een mogelijkheid tot hoger beroep en meer transparantie dan het tot dan geplande systeem.⁶³ Het raamwerk voor de veranderingen in ISDS is het conceptpaper van 5 mei 2015, hierin werd uiteengezet wat er beter kon aan het huidige ISDS-systeem. In het paper wordt voor de zoveelste keer door de Commissie duidelijk gemaakt dat zij luistert naar geluiden uit de maatschappij en dat zij deze klachten omzet naar actief beleid.⁶⁴ Volgens de Commissie draagt de Europese Unie bij aan het evolueren van het ISDS -systeem en zal het TTIP -akkoord de volgende stap zijn in de verbetering van wereldwijde ISDS -systemen.⁶⁵

Van de eerder genoemde vier punten die de Europese Commissie wil veranderen in het ISDS-systeem was niets terug te zien in het document van 2013. Dit document was veel positiever dan de documenten die in 2015 zijn uitgegeven, wat aantoont dat de Europese Commissie haar publieke mening omtrent ISDS heeft aangepast. Het lijkt erop dat de Europese Commissie geluisterd heeft naar de zorgen die bestaan over het ISDS-systeem en deze probeert weg te nemen zodat de rest van het TTIP-verdrag niet in gevaar komt. Dit is een vorm van goede public diplomacy, omdat hier de ontvanger serieus wordt genomen: de zorgen van de ontvanger worden overgenomen en dit is terug te zien in beleidsverandering, zonder dat

⁶⁰ Europese Commissie, ‘Factsheet on Investor-State Dispute Settlement’ 2.

⁶¹ Ibidem 2.

⁶² Ibidem 3.

⁶³ Europese Commissie, ‘Trade for all Towards a more responsible trade and investment policy’ (14 oktober 2015), http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/october/tradoc_153846.pdf (2 januari 2016) 21.

⁶⁴ Europese Commissie, ‘Investment in TTIP and beyond – the path for reform’ (16 september 2015), http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/may/tradoc_153408.PDF (2 januari 2016) 3.

⁶⁵ Europese Commissie, ‘Investment in TTIP and beyond’ 11.

de grotere lijnen van het verdrag worden aangepast (de drie hoofdcategorieën van het TTIP-verdrag blijven onveranderd).

3.6. wat voor public diplomacy?

De Europese Commissie gebruikt tijdens de TTIP-onderhandelingen een combinatie van *new public diplomacy* en traditionele public diplomacy zoals beschreven door Cull. Er zijn verschillende new public diplomacy-aspecten die terugkomen in de vorm van public diplomacy die door de Europese Commissie wordt gevoerd. De Europese Commissie maakt veel gebruik van het internet om haar boodschap over te brengen, al de documentatie die de Europese Commissie uitgeeft is terug te vinden op het internet. Ook is de Europese Commissie terug te vinden op *social media*. De Europese Commissie bevindt zich in een situatie waar het zowel het nationale als het internationale debat wil beïnvloeden, daardoor moet de Commissie zich tussen deze twee sferen begeven.⁶⁶ Op internationaal niveau reageert de Commissie op de negatieve geluiden die vanuit ngo's worden gegeven en ondertussen probeert de Commissie het debat op nationaal niveau in de verschillende Europese lidstaten te beïnvloeden.

Anderzijds heeft de Europese Commissie ook veel weg van een actor die op een traditionele manier public diplomacy voert, doordat zij zich niet bezig houdt met een *people-to-people* vorm van public diplomacy, maar met de traditionele vorm van *actor-to-people*.⁶⁷ De Commissie voert de public diplomacy zelf, waarin het duidelijk is dat de documenten van de Europese Commissie komen.

De techniek waarvan de Europese Commissie veel gebruik maakt is *Listening*, oftewel luisteren. Cull beschrijft *Listening* als volgt:

Listening is an actor's attempt to manage the international environment by collecting and collating data about publics and their opinions overseas and using that data to redirect its policy or its wider public diplomacy approach accordingly.⁶⁸

Deze manier is sterk terug te zien in de public diplomacy omtrent de TTIP -onderhandelingen door de Commissie; de Commissie reageert veel op de kritiek die op het TTIP bestaat. Dit gebeurt soms op een manier waarbij de Commissie de zorgen omtrent TTIP probeert te ontkrachten. In het geval van ISDS ging de Commissie verder en paste zij haar beleid aan door de zorgen over te nemen.

De Commissie maakt ook gebruik van *soft power* tijdens de TTIP- onderhandelingen. Een van de doelen van het TTIP- verdrag is dan ook dat andere landen zich aansluiten bij de golf van vrijhandelsverdragen, waardoor de wereldwijde tariefmuren langzaam zullen verdwijnen.⁶⁹ Dit

⁶⁶ Cull, *Public Diplomacy*, 13.

⁶⁷ Ibidem 13.

⁶⁸ Ibidem 18.

⁶⁹ Europese Commissie, 'Transatlantic Trade and Investment Partnership The Economic Analysis Explained' (September 2013), http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/september/tradoc_151787.pdf (2 januari 2016) 10.

heeft met soft power te maken doordat de Europese Unie ‘het goede voorbeeld’ geeft aan andere landen die hetzelfde beleid zouden moeten imiteren.⁷⁰ Een geslaagde public diplomacy draagt hier aan bij doordat het een kans schept voor de Commissie om het goede voorbeeld te geven. Er is binnen de public diplomacy niets ergers dan geen daad bij het woord te voegen.⁷¹ De TTIP-onderhandelingen zijn een kans voor de Unie om te bewijzen dat zij haar idealen daadwerkelijk uitvoert.

3.7. Conclusie

De public diplomacy die de Europese Unie voert tijdens de TTIP-onderhandelingen is er voornamelijk op gericht om de ontvanger te overtuigen dat het TTIP-verdrag niet de Europese regelgeving aantast en verslapt. De Europese Commissie doet dit op meerdere manieren. De Europese Commissie probeert in contact te staan met de Europese bevolking over TTIP, dit doet ze door te luisteren naar de klachten die over TTIP bestaan. Op deze klachten reageert de Commissie op twee manieren.

Ten eerste probeert de Commissie de door haar als mythes bestempelde kritiekpunten te ontkrachten en een boodschap uit te dragen waarom TTIP niet de Europese regelgeving aantast. Het nadeel van deze manier is dat, doordat de onderhandelingen in het geheim plaatsvinden, de Commissie niet eenvoudig kan bewijzen dat dit echt zo is. Ten tweede past de Europese Commissie haar onderhandelingsstrategie actief aan om de klachten omtrent het TTIP-verdrag (in elk geval deels) weg te nemen. Dit is gebeurd in het geval van de ISDS-clausule: de Europese Commissie probeert in nieuwe onderhandelingsrondes de ISDS-procedures aan te passen zodat deze minder controversieel zijn. De vorm van public diplomacy die de Europese Commissie voert is een combinatie van traditionele public diplomacy en *new public diplomacy* zoals Cull deze heeft beschreven.

Er zijn wel kanttekeningen te plaatsen bij de reikwijdte van de public diplomacy, omdat het erop lijkt dat de public diplomacy van de Europese Commissie toch betrekkelijk is, waardoor het blijft hangen binnen de officiële kanalen van de Commissie. Met als gevolg dat mensen actief op zoek moeten gaan naar informatie die door de Commissie wordt verstrekt. Het blijft ondanks de beste bedoelingen van de Unie lastig op te boksen tegen de wijdverbreide kritiek op het TTIP-verdrag. Het lijkt er dus op dat de Europese Commissie daadwerkelijk geïnteresseerd is in de mening van derden over het TTIP-verdrag en deze mening daadwerkelijk verwerkt in het verdrag. Het is echter wel zo dat het moeilijk blijft om te controleren wat de Europese Commissie daadwerkelijk doet, omdat de TTIP-onderhandelingen niet in het openbaar gevoerd worden.

⁷⁰ Europese Commissie, ‘Transatlantic Trade and Investment Partnership The Economic Analysis Explained’, 11.

⁷¹ Cull, *Public Diplomacy*, 27.

Conclusie

Deze scriptie analyseert de public diplomacy van de Europese Commissie omtrent het TTIP-verdrag. Hiervoor is er eerst onderzoek gedaan naar het mandaat van de Europese Commissie. Binnen het Verdrag van Lissabon is het duidelijk vastgesteld dat de Europese Commissie het Europese handelsbeleid mag leiden. De Europese Raad machtigt de Commissie om de onderhandelingen van Europese handelsverdragen te leiden. De Commissie voert vervolgens de onderhandelingen, uiteindelijk stemt het Europese Parlement over het verdrag. De Commissie heeft dus veel vrijheid om de onderhandelingen te voeren, maar is ook verantwoordelijk voor het slagen van de onderhandelingen. Public diplomacy speelt hierbij een belangrijke rol, omdat het kan zorgen dat er positiever op het handelsverdrag gereageerd wordt. Dit heeft effect op de politiek binnen de lidstaten: als er een positieve houding ten opzichte van het handelsverdrag bestaat is er ook minder weerstand in de nationale parlementen binnen de Unie.

De Commissie gebruikt public diplomacy om voornamelijk de ontvanger te overtuigen dat het TTIP-verdrag niet de waarden van de Europese Unie aantast of in gevaar brengt. Het handelsbeleid van de Unie zoals uiteengezet in het Verdrag van Lissabon geeft een goed beeld van deze waarden: de Unie streeft naar een wereld waarin er minder handelsbepkeringen zijn terwijl milieu en mensenrechten gewaarborgd blijven met een sterke rol voor democratie. Tegenstanders van het verdrag zijn juist bang dat het TTIP-verdrag aspecten zoals milieustandaarden, democratie en werknemersbescherming in gevaar zal brengen. De public diplomacy die de Commissie voert is er voornamelijk op gericht om deze zorgen weg te nemen en aan te tonen dat dit niet het geval is.

Public diplomacy is een goed instrument om het publieke debat te beïnvloeden. De vorm die de Europese Commissie heeft gekozen is een combinatie van een traditionele vorm van public diplomacy en *new public diplomacy*. Er is sprake van een sterke actor, namelijk de Europese Commissie. De Commissie voert de public diplomacy omtrent TTIP en probeert daarmee het debat te bepalen. De Commissie reageert voornamelijk op de kritiek die op het TTIP-verdrag bestaat. Zo probeert zij 'mythes' over het verdrag te ontcrachten. Dit gebeurt in documenten die op de website van de Europese Commissie beschikbaar zijn gesteld. Hoewel de website gemakkelijk te bereiken is moeten lezers wel actief op zoek gaan naar informatie van de Commissie. Deze aanpak lijkt dus voornamelijk gericht op de geïnteresseerde lezers of betrokken journalisten. Ook draagt de Commissie weinig onomstotelijk bewijs aan om de mythes te ontcrachten, de lezer moet dus een afweging maken of hij de Commissie gelooft.

Het is wel zo dat de Commissie goed luistert naar welke kritiek er op het TTIP-verdrag aanwezig is. Dit is terug te zien bij de 'mythes', maar soms gaat de Commissie zelfs een stap verder en neemt zij kritiek over en past de Commissie haar beleid aan. Dit is het geval bij de ISDS-clausule: terwijl de Europese Commissie in 2013 zich nog onomwonden positief opstelde richting ISDS is de Commissie mede onder druk van geluiden uit de maatschappij van mening veranderd. In 2015 heeft de Commissie voorstellen

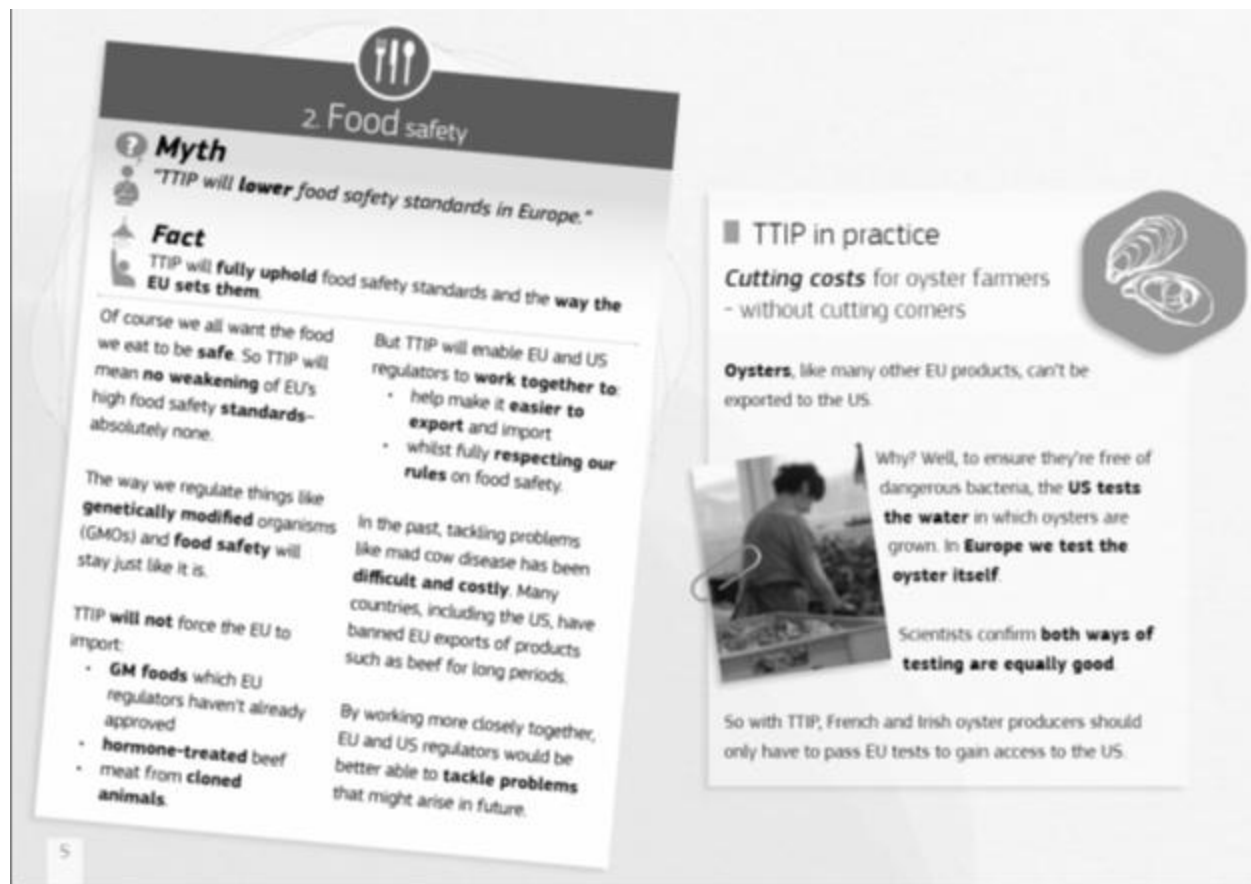
gedaan om het ISDS-systeem te gaan veranderen, waardoor het transparanter zou moeten worden en overheden beter beschermt. Deze voorstellen wil de Commissie meenemen in de onderhandelingen van het TTIP-verdrag. Het blijft echter wel lastig te controleren wat de Europese Commissie daadwerkelijk met deze standpunten doet, omdat de onderhandelingen niet in het openbaar gevoerd worden.

Transparantie en bewijs blijven daarom de zwakke punten van de public diplomacy die de Europese Commissie omtrent het TTIP-verdrag voert. Doordat de Commissie geen inhoudelijke stukken kan aanleveren die onderwerp van lopende onderhandelingen zijn, zwakt dit wel de overtuigingskracht van de Commissie af. In de huidige situatie is het noodzakelijk om de Commissie op haar woord te geloven. De Commissie kan deze situatie verbeteren door meer inhoudelijke stukken aan te leveren. Als het wegens afspraken met de Verenigde Staten onmogelijk is om onderhandelingsstukken vrij te geven zou de Commissie er voor kunnen kiezen om meer interne stukken vrij te geven. Deze zouden inzicht kunnen geven over de TTIP-onderhandelingen zonder de precieze inhoud openbaar te maken.

Een ander zwak punt van de public diplomacy is dat het de Commissie niet lukt om het grote publiek te bereiken. In de media zijn de berichten over het TTIP-verdrag voornamelijk negatief. Met veel nadruk dat het TTIP-verdrag de Europese mogelijkheid om eigen wetten te maken zou afbreken. Dit zou weer ten koste gaan van onder andere de voedselveiligheid, het milieu en de gezondheidszorg. De Commissie probeert in haar verhaal een boodschap neer te zetten waarin wordt verteld dat dit niet waar is: deze Europese verworvenheden zullen niet worden aangetast door het TTIP-verdrag.

De Europese public diplomacy faalt dus in het beïnvloeden van de publieksopinie. Er bestaat nog steeds een negatief beeld van het TTIP-verdrag, wat wordt ondersteund door berichten in de algemene media. Het is echter niet zo dat de Europese Commissie geen stappen onderneemt, de Commissie luistert zeer goed welke zorgen er over het TTIP-verdrag bestaan en probeert deze actief weg te nemen. Het beste voorbeeld is de ISDS-clausule. De Commissie zou wellicht meer de grote mediakanalen moeten opzoeken met haar verhaal over TTIP, in plaats van dit verhaal voornamelijk via haar eigen kanalen te verspreiden. In de public diplomacy van de Europese Commissie is het officiële handelsbeleid van de Europese Unie sterk terug te vinden. De Commissie draagt sterk de boodschap uit dat het TTIP verdrag goed past binnen dit handelsbeleid. Verder onderzoek kan uitwijzen hoe de Europese Commissie haar public diplomacy-technieken verder kan aanscherpen om zo een breder publiek te overtuigen van haar idealen.

Bijlage A: voorbeeld glossy document



Voorbeeld van een 'glossy document' zoals beschreven in Hoofdstuk II

Afbeelding afkomstig uit: 'The top 10 myths about TTIP: separating fact from fiction', Pagina 5.

Bron: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/march/tradoc_153266.pdf

Uitgeven door de Europese Commissie

Bijlage B: voorbeeld zakelijk document

I. RIGHT TO REGULATE

I.1. Why further improve the EU approach in this area?

In the public debate about investment protection and ISDS, concerns have been expressed about potential limitations to the right of governments to regulate in the public interest. In particular, it has been argued that ISDS offers to investors the right to sue governments whenever new legislation negatively affects their profits.

In the past, investment agreements have often been drafted more with the protection of investments in mind than the state's right to regulate. Certain investment agreements have even explicitly included a reference to the rights of investors to a "stable business environment". Concerns have been raised by the fact that such an explicit reference to a stable business environment has been interpreted by some arbitral tribunals as offering a general guarantee against repeated legislative changes. A reform on this point should address these concerns by making clear that EU investment protection standards do not offer such guarantee.

It has also been argued in the public debate that arbitral tribunals, in interpreting the investment agreements, have only considered the objective of protecting the economic interests of the investors and have not balanced it against the sovereign right of States to legislate in the public interest. This concern is based, *inter alia*, on the fact that an explicit reference to the right to regulate has been only rarely included in investment agreements. The EU and the countries with whom it has negotiated (Canada and Singapore) have considered that the right to regulate is part and parcel of their agreement, and have recalled this in the preamble to those agreements. Nevertheless greater clarity in relation specifically to investment protection and arbitration could be helpful. A reform on this point should reaffirm the right to regulate in a legal provision in the body of the relevant chapter.

Disputes involving state aid have raised specific problems. In a recent case under an intra-EU BIT in a pre-accession situation, the Tribunal found that a Member State's decision to discontinue the granting of a measure involving prohibited State aid was in breach of the Fair and Equitable Treatment (FET) clause. The Commission views this decision as an incorrect application of the FET clause given that EU law consistently denies legitimate expectations to investors as regards state aid. It has also taken the view that the compensation ordered by the Tribunal amounts *de facto* to the reinstatement of the prohibited state aid.

In order to ensure that these types of problems cannot arise, it should be considered, for greater certainty, to clarify that the investment protection standards are not to be construed as preventing from discontinuing the granting of state aid, and/or requesting the reimbursement of state aid already paid, when such state aid has been declared prohibited by its competent authorities.

I.2. What has been achieved already?

CETA and the EU Singapore FTA already set a very high benchmark insofar as the protection of the right to regulate is concerned, notably when measured against the approach traditionally followed by Member States in their BITs.

In these agreements, the EU has:

Afbeelding afkomstig uit: 'Investment in TTIP and beyond – the path for reform', Pagina 5.

Bron: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/may/tradoc_153408.PDF

Uitgeven door de Europese Commissie

Bijlage C: voorbeeld middenmoter

18
INSIDE TTIP



2.1. Regulatory cooperation

Cutting red tape for EU firms — without cutting corners

In this chapter we want to work together towards EU and US regulations that:

- are more compatible with each other, which would in turn boost jobs and growth and offer consumers more choice.

Reasons for negotiating on regulatory cooperation

Globalisation means that more and more companies that export face similar challenges in meeting different countries' rules and regulations.

To export to the United States, EU firms must comply with US regulations. This can be costly, especially for smaller firms, if US and EU rules are very different.

Take, for example, differences in things like the colour of wiring or the plugs or sockets used on either side of the Atlantic. These mean that for an EU firm, it can cost more to make the same product for the US market than it does for the EU market.

So in this part we want to cut those costs — without lowering our levels of protection for:

- people's health;
- people's well-being or rights as consumers;
- the environment;
- other things that benefit society as a whole.

This would in turn help to:

- spur growth and jobs in Europe;
- deliver more choice for European consumers.

EU goals

1. Working together on regulation

We want to agree on ways for EU and US regulators to work together more closely when they:

- develop new regulations;
- review existing regulations that affect EU-US trade and investment in a major way.

This would:

- create more opportunities to raise the quality of products and services;
- lead to requirements for products in the EU and the United States that are more similar to each other than they are now;
- lower the costs for firms of meeting those requirements.

TTIP would set up ways for regulators to:

- start working closely together on a particular area;
- swap information;
- consult with each other.

While working more closely, both the EU and the United States would safeguard:

- each side's right to regulate in the public interest;
- regulators' independence.

2. Working together internationally

We also want to work with the United States to promote:

- international cooperation on regulatory issues;
- internationally agreed approaches to regulation.

Voorbeeld van een 'middenmoter' zoals beschreven in Hoofdstuk II

Afbeelding afkomstig uit: 'Inside TTIP: An overview and chapter-by-chapter guide in plain English',
Pagina 18.

Bron: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/july/tradoc_153635.pdf

Uitgeven door de Europese Commissie

Literatuurlijst

primaire literatuur

Europese Commissie, 'Factsheet on Investor-State Dispute Settlement' (3 oktober 2013), http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/october/tradoc_151791.pdf (2 januari 2016).

Europese Commissie, 'Inside TTIP: An overview and chapter-by-chapter guide in plain English' (maart 2015), http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/july/tradoc_153635.pdf (2 januari 2016) 5.

Europese Commissie, 'Investment in TTIP and beyond – the path for reform' (16 september 2015), http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/may/tradoc_153408.PDF (2 januari 2016).

Europese Commissie, 'Joint Statement on Public Services' (20 maart 2015), http://europa.eu/rapid/press-release_STATEMENT-15-4646_en.htm (2 januari 2016).

Europese Commissie, 'The opportunities for small and medium-sized enterprises' (21 april 2015), http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2014/march/tradoc_152266.pdf (2 januari 2016) 6.

Europese Commissie, 'The top 10 myths about TTIP: Separating fact from fiction' (24 maart 2014), http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/march/tradoc_153266.pdf (2 januari 2016) 4.

Europese Commissie, 'The Trade and Investment Partnership: Making trade work for you' (16 december 2015), <http://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ttip/> (2 januari 2016).

Europese Commissie, 'Trade for all Towards a more responsible trade and investment policy' (14 oktober 2015), http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/october/tradoc_153846.pdf (2 januari 2016).

Europese Commissie, https://twitter.com/EU_Commission (2 januari 2016).

Europese Commissie, <https://www.facebook.com/EuropeanCommission/?rf=205050312848818> (2 januari 2016).

Europese Commissie, <https://www.instagram.com/europeancommission/> (2 januari 2016).

Milieudefensie, 'Wie beschermt ons tegen de Amerikaanse chloorkip' (19 mei 2014), <https://milieudefensie.nl/mvo/nieuws/wie-beschermt-ons-tegen-de-amerikaanse-chloorkip> (2 januari 2016).

Raad van de Europese Unie, 'Geconsolideerde versie van het Verdrag tot wijziging van het Verdrag betreffende de Europese Unie en het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap volgens het Verdrag van Lissabon' (versie 15 april 2008), <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/st06655.nl08.pdf> (2 januari 2015).

Stop TTIP, 'Europees Initiatief Tegen Ttip En Ceta' https://stop-ttip.org/nl/?noredirect=nl_NL (2 januari 2016).

Transatlantic Trade & Investment Partnership Advisory Group, 'Expert meeting on Investment issues' (9 oktober 2015), http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/december/tradoc_154015.pdf (2 januari 2016) 5.

secundaire literatuur

Berridge, G.R., *Diplomacy: Theory and Practice Fourth Edition* (Hampshire 2010).

Cull, N.J., *Public Diplomacy: Lessons From The Past* (Los Angeles 2009).

Europese Commissie, 'Transatlantic Trade and Investment Partnership The Economic Analysis Explained' (September 2013), http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/september/tradoc_151787.pdf (2 januari 2016).

Europese Unie, 'De Economie', http://europa.eu/about-eu/facts-figures/economy/index_nl.htm (2 januari 2016).

'EU probeert angel uit handelsverdrag TTIP te halen', *de Volkskrant* (16 september 2015), <http://www.volkskrant.nl/buitenland/eu-probeert-angel-uit-handelsverdrag-ttip-te-halen~a4143457/> (2 januari 2016).

House of Commons Foreign Affairs Committee, 'Public Diplomacy' (29 maart 2006), <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200506/cmselect/cmfaff/903/903.pdf> (2 januari 2016).

Lavranos, N., I. Elfilali, J.M. Luycks en R. Niesink, 'Naar een nieuw EU-investeringsbeleid', *Nederlands tijdschrift voor Europees recht* 149 (2013) 5, 185-190.

Meunier S., en K. Nicolaïdis, 'The European Union as a conflicted trade power', *Journal of European Public Policy* 65 (2006) 6, 906-925.

Ministerie van Buitenlandse Zaken, 'Verdrag inzake rechtsbescherming van diensten valt onder de gemeenschappelijke handelspolitiek' (28 oktober 2013), <http://www.minbuza.nl/ecer/nieuws/2013/10/verdrag-inzake-rechtsbescherming-van-diensten-valt-onder-de-gemeenschappelijke-handelspolitiek.html> (2 januari 2015).

Nye, J.S., 'Public Diplomacy and Soft Power', *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 616 (2008) 2, 94-109.

Nye, J.S., *Soft Power: The Means to Success in World Politics* (New York 2004).

Parlementair Documentatie Centrum Universiteit Leiden, 'Europees Parlement (EP)', http://www.europa-nu.nl/id/vg9hjjllgxmz/europees_parlement_ep (2 januari 2016).

Parlementair Documentatie Centrum Universiteit Leiden, 'Europese Commissie (EC)', http://www.europa-nu.nl/id/vg8xdjeo1z0j/europese_commissie_ec (2 januari 2016).

Parlementair Documentatie Centrum Universiteit Leiden, 'Europese Commissie (EC)', http://www.europa-nu.nl/id/vg8xdjeo1z0j/europese_commissie_ec (2 januari 2016).

Tucker, T., 'The TPP has a provision many will love to hate: ISDS. What is it, and why does it matter?' (6 oktober 2015), <https://www.washingtonpost.com/blogs/monkey-cage/wp/2015/10/06/the-tpp-has-a-provision-many-will-love-to-hate-isds-what-is-it-and-why-does-it-matter/> (2 januari 2016).

VPRO Tegenlicht, 'TTIP: Recht van de sterkste' (4 oktober 2015),
<http://tegenlicht.vpro.nl/afleveringen/2015-2016/ttip.html> (2 januari 2016).

VPRO zondag met lubach, 'Zondag met Lubach S02: TTIP' (15 maart 2015),
<https://www.youtube.com/watch?v=hLPOCzpP1XQ> (2 januari 2016).